

MOLIYAVIY MUNOSABATLARDA SOLIQ TIZIMI

Allanova Zarina

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti Tadbirkorlik va boshqaruv
fakluteti Moliya va bank ishi kafedrası oqituvchisi
<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10215462>

ARTICLE INFO

Received: 20th November 2023

Accepted: 27th November 2023

Online: 28th November 2023

KEY WORDS

Moliyaviy munosabatlar, soliq
siyosati, milliy iqtisodiyot,
davlat funksiyalari, byudjet
daromadlari, bozor iqtisodiyoti.

ABSTRACT

Avvalo ushbu maqolada mamlakatimizda amalga oshirilayotgan byudjet soliq siyosati va uning ustuvor yo'nalishlarining ilmiy nazariy asosini, umuman olganda davlatning moliyaviy munosabatlarda soliq tizimi hamda uni hozirgi iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitidagi islohotlarning amalga oshirilayotganligi haqida batafsil ma'lumotlar o'rin olgan.

Kirish. Jahon xo'jaligining taraqqiyoti va globallasuvi sharoitida har bir mamalakat milliy xo'jaligining barqarorligini ta'minlash maqsadida o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda. Milliy iqtisodiyotning muhim omillaridan biri esa milliy daromadni ijtimoiy adolat tamoyillaridan kelib chiqqan holda taqsimlash va har bir iqtisodiy sub'ekt manfaatlaridan kelib chiqqan holda pul fondlarini hosil qilish nisbatlariga bevosita bog'liqdir. Shuning uchun ham milliy moliya tizimini isloh qilish makroiqtisodiy barqarorlik, davlat tomonidan ijtimoiy kafolatlarning moliyaviy asoslarini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Davlatning bajaradigan funksiyalari va vazifalari ko'p bo'lib, bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida davlatning yangi vazifalari paydo bo'ladi. Bularga kam ta'minlanganlarga ijtimoiy yordam ko'rsatish, bozor iqtisodiyoti infratuzilmasini tashkil qilish kiradi. Shu bilan birga, davlat jamiyat a'zolari osoyishtaligini saqlash maqsadida o'zining mudofaa qobiliyatini saqlab va mustahkamlab turishga, texnika va o'q dorilarga ham mablag'lar sarflaydi, qolaversa davlat fuqarolar xavfsizligini saqlash, mamlakatda tartib intizom o'rnatish, uni boshqarish funksiyalarini bajarish uchun ham ko'plab mablag' yo'naltirishga majbur. Bunday xarajatlarni amalga oshirishning bajburiyligi ular uchun manba bo'lgan soliqlarni ham ob'yektiv zarur qilib qo'yadi.

Hozirga qadar davlatning funksiyalarini bajarish uchun lozim bo'lgan moliyaviy mablag'larni shakllantirishning soliqlardan boshqa usuli jahon amaliyotida qo'llanilgan emas. Demak, davlat mavjud ekan, moliyalashtirish usuli sifatida soliqlar ham amal qiladi. Ma'lumki, jamiyat iqtisodiy hayoti juda murakkab iqtisodiy hodisalardan iborat. Ana shu murakkablik bevosita soliqlarga ham tegishliki, bu holat soliqlarning iqtisodiy mohiyatini teran anglashni taqozo etadi.

Soliqlar, yig'imlar, bojlar va boshqa to'lovlar hisobiga davlat moliyaviy resurslari tashkil topadi. Davlat faoliyatining barcha yo'nalishlarini mablag' bilan ta'minlashning asosiy manbalaridan biri va davlat ustuvorligini amalga oshirishning iqtisodiy vositasi soliqlardir.

Soliq tizimini tartibga solish va mukammallashtirish samarali davlat iqtisodiy siyosatini olib borishga xususan moliyaviy tizimni rivojlantirishga yordam beradi. Iqtisodiyotni davlat tomonidan soliqlar orqali tartibga solish, davlat byudjetini shakllantirish, soliq solish vositasida jamiyatdagi u yoki bu jarayonlarning rivojlanishigata'sir etuvchi usuli hisoblanadi.

Soliqlar tushunchasi- iqtisodiy munosabatlarda asosiy o'rinni egallaydi. Uning xarakterli tomoni shundaki – u tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan yuridik va jismoniya shaxslardan ularga mulkchilik, xo'jalik yuritish yoki tezkor boshqaruv huquqida tegishli bo'lgan pul mablag'larine davlat va municipal tuzilmalarni moliyaviy ta'minlash maqsadida begonalashtirish shaklida undiriladigan majburiy, yakka tartibdagi qaytarib berilmaydigan to'lovlarni aks ettiradi, ya'ni soliq- davlat tomonidan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va fuqarolardan majburiy qonuniy tartibda belgilangan stavkalar bo'yicha, soliq to'lovchining bundan biror bir muayyan manfaat ko'rishi bilan bevosita bog'lanmagan tarzda undiriladigan pul yig'imidir. Hozirgi vaqtda soliqlar vositasida davlat daromadlarining asosiy qismi shakllantiriladi. Boroz munosabatlarining shakllanishi davrida solliqlar korxonalarining iqtisodiy faoliyatini tartibga solishning bilvosita quroli hisoblanadi. Soliq to'lash xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va fuqarolar bilan davlat o'rtasida yangidan yaratilgan qiymatni taqsimlashning asosiy vositasi hisoblanadi. Biror bir jamiyatni soliq tizimisiz tasavvur qilish mumkin emas. Chunki soliqlar byudjet daromadlarini tashkil etishning asosiy vositasi bo'libgina qolmay:

- Mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirishga ;
- Ishlab chiqarishni rag'batlantirishda investitsiyalarni ko'paytirishga;
- Raqobatbardosh mahsulot hissasini ko'paytirishga;
- Lichik va o'rta biznesni rivojlantirishga;
- Xususiy korxonalar ochish bilan bog'liq bo'lgan bozor infratuzilmasini barpo qilishga;
- Umumdavlat ehtiyojlarini qondirishga va boshqalarga xizmat qiladi.

Jamiyat rivojlanishi tarixida hali birorta davlat soliqlarsiz mavjud bo'lgan emas. Bozor iqtisodiyotida ham davlat o'zining ichki va tashqi vazifalarini , har xil ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'larning asosiy qismini soliqlar orqali to'playdi. Jumladan, soliqlar respublika va mahalliy byudjetlar daromadlarini shakllantiradi, davlat ijtimoiy dasturlari uchun moliyaviy negiz yaratadi, soliq to'lovchi shaxslarning tadbirkorlik faoliyatini boshqaradi, ularning tabiiy resurslardan unumli foydalanishga bo'lgan intilishini rag'batlantiradi, narx belgilashga ta'sir ko'rsatadi, aholining turmush darajasini tartibga solib turadi. Imtiyozlar yordamida aholining kam ta'minlangan qatlamlarini ijtimoiy himoya qilishni tashkil etishga yordam beradi. Shuning uchun soliqlar orqali shakllangan mablag'larning eng kam miqdori davlat vazifasi bajarilishiga taalluqli eng kam xarajat hajmi bilan bog'liq bo'ladi va shu hajm bilan chegaralandi.

Xulosa. Davlat soliqlarni davlat byudjetini shakllantirish uchun amalga kiritadi, soliqlar birorta aniq xarajatlarni qoplash maqsadiga ega emas, bu ayrim turdagi daromadlardan tushadigan tushumlardan amalga oshiriladigan xarajatlar ularga bog'liq bo'lib qolishining oldini olish zarurati bilan asoslangan. Biroq, bir qancha hollarda umumiy soliqlar bilan birga maqsadli soliqlar ham belgilanadi, ularning amalga kiritilishi iqtisodiy faoliyatida ijobiy rol o'ynaydi.

References:

1. O`zbekiston respublikasi konstitutsiyasi. – “O`zbekiston” 2005.
2. Islom Abdug`aniyevich Karimov O`zbekiston buyuk kelajak sari. – T.: “O`zbekiston, 1998.
3. O`zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – T.: “Adolat”, 2008
4. Vahobov A.V., Jo`rayev A.S. Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik. – T.: Sharq, 2009. 448 b.